

Reisinger Attila
(1947, Hegyeshalom)
író

Reisinger Attila

Helyszíni szemle

– Sajnálom, Réka, hogy tegnap nem tudott eljönni Mosonmagyaróvárra. Nekem is csak előző este telefonált a főszerkesztő, hogy a Győri Katonai Bíróság november 8-ára tette át a helyszíni szemlét.

Igen, ahhoz a laktanyához kellett menni, ahol ötvenhatban a mézszárlás történt. Mint tudja, folyamatban van a volt laktanyaparancsnok, Dudás István ellen az a büntetőeljárás, amit a helybeliek csak sortűzpernek neveznek. Évek óta húzódik már ez a per, de ítélet a mai napig nem született, mert nem sikerült bizonyítani, hogy Dudás adta ki a tűzparancsot. A tegnap lefolytatott eljárás is lényegében egy bizonyítási kísérlet volt: a Katonai Ügyészség rengeteg tanú bevonásával a helyszínen akarta tisztázni, hogy ki adott parancsot a fegyverhasználatra. Képzeld, Réka, még az a három volt határőr is él, akik annak idején a sorozatlövő fegyvereket kezelték. Őket is elhozták a laktanyához. A katonai ügyész először a laktanyán belül, majd a sortűz helyén hallgatta ki őket, de a feltett kérdésekre olyan zavaros és egymásnak ellentmondó válaszokat adtak, hogy a tűzparancsot kiadó tiszt személyét a vallomásuk alapján nem sikerült tisztázni. A fegyverkezelők után az ügyész azt a huszonhat civil tanút hallgatta ki, akik a korábbi vallomásuk szerint az első sorban álltak, amikor megszólaltak a fegyverek. Megmutatták nekik Dudás, Vági, Stefkó és Gyenes határőrtisztek korabeli egyenruhás fotóit, mivel a tisztek közül csak ők tartózkodtak akkor a laktanyában. De a tanúk a negyven évvel ezelőtt készített fényképek alapján nem tudták azonosítani azt a tisztet,

aki a géppuska mellett állt, amikor az megkezdte a tüzelést. Gondolhatja, Réka, hogy a volt parancsnok védője, Dr. Csapó Imre ügyvéd mennyire bizakodó – már ott, a laktanya előtt Dudás felmentéséről beszélt...

Egyébként tegnap szerencsém volt az időjárással. Bár a fővárostól egészen Mosonmagyaróvárig ködfoltok lebegtek az autópályán, de amire a határőrlaktanyához értem, felszállt a pára, és a reggeli, még halovány, mondhatnám így is: híg napsütésben a polaroid fényképezőgéppemmel is viszonylag jó felvételeket készítettem. Húzza közelebb a széket, Réka... Itt van mindjárt az első fotó, amelyiken a szemlebizottság vezetője, Habony hadbíró ezredes látszik; a másik főtitst a katonai ügyész. A mellettük álló fiatalember pedig a bírósági titkár. Ezen a másik képen – a rendőrök gyűrűjében – láthatók a fegyverkezelő határőrök: Bujdosó, Versecki és Fodor. Ők a bizonyítási eljárás alatt végig együtt maradtak, mindenhova együtt mentek, mintha egy láthatatlan kötelék tartotta volna össze őket. Igen, nagyon furcsán viselkedtek: amikor a sortűzre parancsot adó tisztről kérdezték őket, összevissza beszéltek, semmire nem emlékeztek, de azt a helyet viszont pontosan meg tudták mutatni, ahonnan a DP-golyószóró tüzelt, és azt is pontosan tudták, hogy negyvennégy évvel ezelőtt hol volt beásva a Gorjunov-géppuska. Itt van nálam az erről készült vázlat másolata is. Ezeket a papírokat a bírósági titkártól szereztem meg. Őt már rég-ről ismerem; most is nagyon segítőkész volt. Még a laktanya homlokzatáról is kaptam olyan fényképet, ahol meg vannak jelölve azok az

ablakok, ahonnét négy határőr PPS géppisztolyal tüzelt a tüntetőkre. Ez azért fontos információ, mert megtudtam, hogy az áldozatok közül sokan tüdőlövésben haltak meg. Ezt a sérülést valószínűleg akkor szerezték, amikor a géppuskasorozatok elől a földre vetették magukat, így viszont az emeleti ablakokból tüzelő géppisztolyosoknak mutattak könnyű célpontot. Ez a fekete csík pedig, amit a kerítés vonalába húztak, azt a helyet jelöli, ahol azok a határőrök álltak, akik a laktanya udvaráról dobáltak kézi gránátokat a tüntetők közé.

A bírósági titkártól kapott iratmásokból sokat megtudtam Dudás Istvánról is. Ha majd elolvassa ezeket a feljegyzéseket, Réka, látni fogja, hogy a volt laktanyaparancsnok nagyon alacsony sorból jött. Az önéletrajzából kiderül, hogy olyan családban nőtt fel, ahol csak ünnepnap ettek háromszor. Ha rászánja magát, és átfutja a sűrűn gépelt lapokat, sokat meg fog tudni erről az emberről...

Igen, még a szemle megkezdése előtt odaértem a laktanyához, és már a fák alatt parkoltam, amikor Dudás István kiszállt a Katonai Ügyészség gépkocsijából. Ahogy mondtam, az első pillanatban csak egy kövérkés öregembernek tűnt, mégis végigfutott rajtam valami borzongás – de a parkolóban várakozó tanúk és bámészkodók is elcsendesedtek. Ha látta volna Dudás arcát, amikor kiszállt az autóból! Ahogy végignézett az embereken: lebiggyesztett száj, inggallérra lógó toka, kidüllesztett mell... És az a kemény hang, ahogy a jelenlétüknek köszönt, ugyanaz a hang lehetett, amin parancsnokként évtizedeken át beszélt. Nem tudnám utánozni azt a magabiztos, lassú mozdulatot, ahogy az éppen előbukkanó nap fényében összehúzta a pocakján a vászonkabátot, miközben katonás léptekkel elindult a laktanya felé. És ami a legfurcsábbnak tűnt a viselkedésében: mielőtt bement a laktanya udvarára, hirtelen visszafordult, és rámeredt a kapu közelében álldogáló civil tanúkra. Úgy nézett a sortűz túlélőire, mintha keresne közöttük valakit. Leg-

alább egy percig állt így, szemben a tömeggel, némán, súlyos testét előredöntve – mintha farkasszemet nézne velük, mintha éreztetni akarta volna, hogy vele szemben minden gyűlölet tehetetlen.

Pedig ő is megöregedett már. Nézzen erre a fényképre, Réka! Dudáson is látszik a kor... És amikor később az újságírókkal beszélt, az is kiderült, hogy az emlékezete sem a régi: amikor a televízió kamerája előtt állt, kétszer is eltévesztette a sortűz napján vele együtt szolgálatban lévő tisztek nevét. Ha csak tehetne, tömönatokban válaszolt a kérdésekre. Megpróbált határozottnak, magabiztosnak látszani; tekintete embertelenül érzéketlen maradt a riport alatt – csak akkor remegett meg a hangja, amikor a tévériporter azt kérdezte tőle, tudja-e, hogy hány tüntető halt meg ötvenhatban a laktanya előtti téren. Láttam az arcán, hogy ez a kérdés zavarba hozta, de összeszedte magát, és színtelen hangon újra azt bizonygatta, hogy a sortűz eldördülésekor már nem tartózkodott a téren. Újra elmondta azt, ami a bíróságon tett vallomásaiban is olvasható: már az épületben volt, amikor meghallotta a fegyverropogást – ekkor az irodájába rohant, és annak ablakából hangosbeszélőn adott parancsot a tüzelés beszüntetésére. Igen, ezt mondta, ezt ismételtgette, aztán megköszörülte a torkát, és úgy meredt a kamerába, mintha mindent elmondott volna, amit erről a szörnyűségről tudni lehet.

Azt mondja, Réka, hogy engem is látott a Híradóban? Igen, én is láttam azt az adást, valóban feltűntem egy pillanatra, amikor ott álltam a kamera közelében. Végighallgattam az egész riportot; még azt a részét is, amikor a riporter Habony hadbíróval beszélt. Igaz van, sok új dolog nem hangzott el, és a kommentárok is olyan rövidre sikerültek, hogy ha nem lettem volna a helyszínen, még én is csak nehezen jöttem volna rá, hogy a mosonmagyaróvári sortűzperről szól a tudósítás.

De nézzük meg a többi képet is... Ezen a főtón a sortűzet túlélő tanúk egy csoportja látszik.

A sor legelején Schwendner Feri bácsi áll. Nagyon idős már, de azért ide is eljött tanúskodni. Vele már négy évvel ezelőtt is beszéltem. Neki az egyik lábát vágta le a géppuska. A sortűzper megindulásakor az Ötvenhatos Egyesület őt is elvitte Kiskunhalasra, ahol Dudás István jelenleg él. Akkor azért vállalta a hosszú utat, mert azt remélte, hogy legalább a szemébe nézhet a volt parancsnoknak. Ám akkor Dudással nem sikerült találkoznia, ezért Feri bácsi úgy vett elégtételt a nyomorúságban eltöltött évtizedekért, hogy hazafelé jövet a kopott falábat behajította Dudás telkére. Mint a képen is látható, tegnap a rozsdás, átlótt biciklikormányát hozta el a laktanyához, és azt szorongatva állt a kapunál, hogy végre találkozzon a volt parancsnokkal. Itt van róla egy közeli felvétel. Nézze meg jól ezt az öregembert: a ráncokkal barázdált arcon ott van a rokkantként eltöltött negyvennégy év minden gyötrelme, de a szemében nincs már se gyűlölet, se félelem... Igen, ez egy jól sikerült fotó – akkor csináltam, amikor Dudást és a három fegyverkezelőt a laktanyában hallgatta ki a katonai ügyész. Ugyanis a fegyverszobánál és a lőszerraktárnál is szemlét tartottak: itt a vételezett lőszer mennyiségéről faggatták őket. Bár a magas téglafal mögött álltak, de mi, sajtósok tisztán hallottuk a feltejt kérdéseket és az azokra adott válaszokat. Ez már jóval tíz óra után történt; ekkor feletünk ragyogott az alacsony novemberi nap – ez látszik az ekkor készült fotón is: már élesek a kontúrok, tiszták a színek... És képzelje, Réka, a hervadtarany napfényvel áttört párában még annak a volt határőrnek a hangja is megváltozott, aki a kilótt lőszer mennyiségét diktálta jegyzőkönyvbe – úgy beszélt a kerítés mögött, mint egy diák, aki a leckéjét mondja föl...

És ez a kép is nagyon érdekes... Sikerült közelről lefényképeznem Dudást és a három fegyverkezelőt azután, hogy kiléptek a laktanya kapuján. Nézze meg a három volt határőr arcát: látszik a szemükön, hogy Dudás még negyvennégy év elteltével is a parancsnokuk. Ez lehet

az oka, hogy hiába faggatták őket is a riporterek, nem mondtak semmit, mindig csak a volt laktanyaparancsnok nyilatkozott. Igaz, már nem hősként beszélt, de azért beszélt. Csak azért mondta, amit mondott, mert az ügyész erre felszólította; de a riportereknek adott válaszai pusztán arra voltak jók, hogy az együttműködés készségét mutassák...

Képzelje, Réka, már majdnem elkezdték a híradósok Dudás Istvánnal az interjút, amikor megláttam a gyakorlótér felől közeledő Irén nénit. Emlékszik arra a kétoldalas írásomra, amelyik a forradalom negyvenedik évfordulójára jelent meg? Ő az az idős asszony, akivel a riportot készítettem. Meszlényi Istvánnak hívják, de mindenki csak Irén néninek szólítja. Közel lakik a laktanyához; konyhájának az ablaka éppen a gyakorlótérre néz. Négy évvel ezelőtt, amikor a riportot készítettem, kétszer is jártam a lakásán.

Örülök, hogy emlékszik arra a cikkemre... Még most is magam előtt látom az asztalnál ülő Irén nénit, és a hangját is hallom, ahogy a sortűzről beszél. Ha megtalálom azt a régi kazettát, amit a riport készítésekor használtam, behozom a szerkesztőségbe – megrendítő, ahogy akkor elmondta fia halálának körülményeit. Úgy emlékszem, éppen ebédet főzött, amikor a tüntetők a laktanyához értek. Tudta, hogy a fia is ott van a tömegben, mert a gyerek ipari tanuló volt, és az inasok a gyári munkásokkal együtt vettek részt a tüntetésen. A tömeg éppen a *Szózatot* énekelte, amikor megszólalt a géppuska. Ez a ropogás elnyomott minden más hangot – és Irén néni előtt elsötétült a világ... Arra nem emlékezett, hogy mennyi ideig feküdt ajultan a padlón. Amikor magához tért, már csak sikoltozás hallatszott a laktanya felől...

Szóval, már felállították a kamerát, amikor megláttam, hogy Irén néni azon a kavicsos úton gyalogol, ami átvágja a gyakorlótérrel. A kerékpárját maga mellett tolt, de csak támasznak használta. Akkor fényképeztem le először, ami-

kor a laktanya kerítése mellé ért. Látszik a fotón is, hogy azért támaszkodik a kormányra, mert kímélni akarja befáslizott lábait. Emlékszem, már négy évvel ezelőtt is nehezen gyalogolt, tegnap mégis eljött a bizonyítási eljárásra.

Nem, tegnap nem készítettem vele riportot. Úgy alakultak az események, hogy még beszélni se tudtam vele, mert a laktanyaparancsnokkal készült tévéinterjú alatt rosszul lett. Arra emlékszem, hogy amikor Dudás a kamerához jött, Irén néni már a laktanya kapujánál a tanúk között állt. Hogy ezután mi történt, arról nincs tudomásom, mert a tévéfelvételt figyeltem. Schwendner Feri bácsitól tudtam meg, hogy a riporter éppen az utolsó kérdést tette fel Dudásnak, amikor Irén néni megszédült, és

csak a mellette álló férfiről támaszkodva tudott talpon maradni. Ezt látva, az egyik rendőr kihozott egy széket az őrszobáról, és még egy pohár vizet is kapott. Ezt a felvételt akkor készítettem, amikor éppen a vizespohárért nyúlt... Nézze meg az arcát, Réka: egy faág árnyékrácsot vet rá, de így is látni lehet, milyen fájdalmas a tekintete, ahogy a tér felé néz – rá se pillant a vizet hozó emberre. Valószínűleg a széken ülve is a térnek azt a részét nézte, ahol a fia feküdt ötvenhatban. De talán jobb is, hogy nem nézett fel...

Hogy miért mondom ezt? Mint tudja, Réka, Irén néni fia a géppuskatűzben halt meg... És az idős férfi, aki a poharat nyújtja neki, Fodor Lajos, a volt géppuskás.

